

A megszállt Felvidék irodalma.

*A magyar irodalom új korszaka :
a partikuláris irodalmak kialakulása.*

Irta: Langhoffer Pál.

Az irodalomtörténetíró, aki végigkísérte a magyar szellemi élet fejlődését a huszadik század elejétől a világháború végéig, a magyar irodalom egységes szemléletében nagy akadály előtt torpan meg s ez: a trianoni határ. Az 1919. évtől új kora kezdődik a magyar irodalomnak s bizonytalannal nem tévedés ezt a kort (az eddig felszínre került elnevezésekkel szemben, melyek csak a csonkaországi irodalmat jellemzik) a partikuláris irodalmak korának nevezni, amikor a még különböző frakcióiban is összefonódó magyar irodalom szétesik, széthull, amint azt az új helyzet magával hozta. A világháborúban kimerült magyarság ekkor *szellemi téren új, áldozabb, elkeseredettebb csatába indult*, melynek kimenetele fennmaradására *döntő jelentőségű* lesz. Az utódállamokban rekedt magyarságot elsősorban nyelvéből akarják kivetkezteni az új hatalmasok, hogy azután nemzetiségéből is kiforgathassák. A magyarság politikai hatalma az új határok között egyszerre megszűnt, gazdasági ereje pedig kevés ahhoz, hogy jogait érvényesíthesse. Ilyen körülmények között elsősorban a nemzetiség fenntartása a fontos. Nem haladni, nem is fejlődni, hanem csupán a puszta életet átmenteni, megőrizni. Itt kapcsolódik bele legszorosabban az irodalom ügye a nemzetiség életbevágó kérdéseibe. Az iskolai nevelés mindenütt átalakult s ennek épen a magyar nemzetiség szempontjából mutatkozó hiányait a pótlására irányuló társadalmi tevékenységgel együtt az irodalomnak kell kiegészítenie s a szükséges régi és újonnan alakult ideákat megrögzíteni, állandósítani. Az egységes magyar szellemi élet kiépítése elsősorban a partikuláris irodalmak feladata. A csonkaországra, csak mint hátvédre, hinterlandra támaszkodhatnak. Rájuk vár az a történelmi feladat, hogy halhatatlanná tegyék az odarekedt magyarság nyomorúságát, és új Miatyánkot adjanak ennek a szenvedő közösségnek az ajkára.

Legszerencsétlenebb a délvidéki magyarság. Szellemi életének a helyi sajtón kívül alig vannak az ottani egész nyelvközösségnek szóló megnyilvánulásai. A Délvidék a Felvidékkel együtt teljesen Budapest piacra volt a háború előtt s a körülmények természetében, a viszonyokban rejlik annak magyarázata, hogy kettőjük közül csak a Felvidék tud számbavehető eredményeket felmutatni. A felvidéki irodalomnak izmos, őserejű, fiatal tehetségei vannak, bár a speciális hazai művészet, hazai irodalom szempontjából nem volt oly szerencsés helyzetben, mint Erdély. Főképpen azért, mert sohasem volt önálló tartomány. Régi, ideig-óráig tartó önállóságának tudata nem gyökerezett meg; sohasem lett mozgató

erő, indító akarat. Ezért Erdély irodalmi élete sokkal nivósabb, sokkal fejlettebb. De úgy a felvidéki, mint az erdélyi magyar irodalom lényeges és integráns része az ősszmagyarság szellemi életének.

*

A Felvidék napi- és időszaki sajtója 1919-1925.

Az u. n. Cseh-Szlovák államok centrális problémája a nemzetiségi kérdés. Hat nemzetisége (magyar, német, tót, rutén, cseh, lengyel) minden erőt kiszípolozó küzdelmet folytat egymással úgy kulturális, mint gazdasági téren. S valamennyi nemzetiség közül talán a magyarság helyzete a legkedvezőtlenebb. A ruténeknek nincsenek kulturális igényei, de a kevés számú lengyelrel együtt ők a szláv testvérek, akiknek mégis csak több szabad. A tótok szabadon fejthetik ki erőiket, legalább is az irodalom terén. A németeknek pedig már évszázadokkal előbb rendelkezésre állottak azok az intézmények, szervezetek, morális és materiális erők, melyek nagyobbrészt biztosítják és alkalmasak arra, hogy egy nemzetiség külső támogatás nélkül is nyugodt, el nem gáncsolható életet élhessen. S ezen túl is ott a még legyőzöttségében is hatalmas német birodalom ... Ezekkel szemben tehát nem lehet a kiméletlen legázolás politikáját folytatni. A hivatalos körök figyelme éppen ezért rögtön a megszállás után a Felvidék felé fordult s ezért végzett cseh berendezkedés a Felvidék elcsehesítésében, aránylag igen rövid idő alatt olyan számottevően és fájdalmasan komoly munkát. A két legsúlyosabb nemzetiség közül a németiség ereje, berendezettsége, mely nem bíztatott jelentős eredményekkel, a magyar kisebbség felé toltá el az ezeréves szláv szolgaság reakcióját. Külön előnyük volt a magyarság szétszórtsága és meghasonlottsága is. A felvidéki magyarság csak a Duna mellett él kompakt tömegekben, A többi vidéeken szétszórt, a szlávok közé ékelődött és — hihetetlenül szervezetlen. Mint társadalmi képlet sok helyen csonka is, mert nincsen, vagy alig van intelligenciája, amelyikre pedig most sokkal inkább rászorul, mint a béke és a politikai vakság napjaiban. Az iskolai neveléstől nem remélhet öntudatos magyar intelligenciát, sajtója pedig a hét kisebbségi esztendő küzdelmei és tanulságai után ma sem egészen alkalmas arra, hogy egy független középosztályt neveljen és tápláljon. Önálló irodalma nem volt s a szervezkedés első feladatai közé éppen ennek decentralizálása tartozott egy egészséges regionalizmus beindítása, életrekeltése mellett. De ennél is előbbrevaló volt a sajtó.

A két Felvidék sajtója közvetlenül a megszállás után élénk virágzásnak indult, de természetesen csak a helyi sajtó, mert az egész közönségnek szóló napilap vagy időszaki sajtótermék a megszállás pillanatában nem létezett. A vezetők nélkül maradt magyar lakosság eleinte nem is gondolt ennek szükségére, csak később vetődött fel a gondolat és még sokkal később, két év múlva oltott testet. Nemsokára azonban a helyi sajtó körül is nagy baj támadt. Pár hónappal az új viszonyok beköszöntése után Árva-, Liptó-, Zólyom-, Turóc- és Trencsén megyékben teljesen megszűnt a magyar sajtó s máig sem kelt életre. De a többi megyékben is erősen lepadt a magyar lapok száma. Sáros-megyében

alig egy-két lap maradt meg, pedig azelőtt minden városkának volt saját újságja. A sajtó ilyen csokkulásában része van annak is, hogy ezekről a vidékekről a magyarság nagyrésze elmenekült; az ottmaradtak elnemzetietlenítése pedig rohamlépésben haladt a helyi lapok megszűnése után. Pedig utóbb újra felvirradt a helyi sajtó napja, mert a cseh kormány nem engedte meg a magyar lapok terjesztését és így közvetve tápot adott a lokális sajtó megerősödésének. A népesebb, fogalmasabb helyeken új centrumok alakultak ki, Kassa, Pozsony, Ungvár, Komárom, Losonc újságjai hamarosan megnöttek jelentőségben és ami nagyon lényeges — példányszámban is. A régen 6—700-as példányszámban megjelenő lapok felvitték 5000-re is és különösen 1919-ben új lapok is keletkeztek. A példányszám emelkedésével együtt járt a lapok színvonalának emelkedése is. Nagyobb igények kielégítésére vállalkoznak, mert vállalkozniok kell és több gondot fordítanak a hírek beszerzésére, a híryanag kiválasztására. Az új irodalom embereit nagyrészt ez a sajtó termeli ki. Az első időben ez az egyedüli lehetőség nyomdafestékhez jutni, sőt ez a lehetőség ma sem sokkal szélesebbkörű, mint akkor volt. A lapok száma rövid idő alatt túlnőtt a piac felvevőképességének határain. Az itt-ott valósággal gombamódra felszaporodott lapoknak természetszerűleg ritkulniok kellett. Szerkesztőik alkalmi emberek voltak és nem vették figyelembe, hogy az olvasóközönset valósággal természetien kell kitermelni, kinevelni, amellet, hogy maguk legnagyobb részét nem is voltak gyakorlott újságírók. Ma a pozsonyi és kassai lapok a legjelentékenyebbek a Prágai Magyar Hírlap mellett. Ezek egyuttal a lehetőséghez képest megszólalási helyeit képezik a nevesebb irodalmi társaságok szépirodinak. Így pl. a pozsonyi Toldi-kör észrevehetőleg élénkebb életét élt, amikor a „Híradó” nagyobb teret engedett a szépirodalomnak hasábjain, melynek szereplői legnagyobb részét ennek a körnek érdekszféréjából kerültek ki. A napisajtón való nevelődés külsőleg is szemlélhető a felvidéki irodalom képen — legtöbbször a novellaíró és a lírikus, mert ezeknek van leginkább piacuk, lehetőségük a nagyközönset elé jutni.

Napisajtója, hirszolgálatá volna a felvidéki magyarságnak, annál jobban hiányzik az időszaki sajtó, mely több sikertelen próbálkozás után úgy látszik, végképen elnémult. Az időszaki sajtó hiányával együtt jár a kellő kritikai élet hiánya s így a felvidéki irodalom magas nivója annál bámulatosabb, mert hiszen majdnem kritika nélkül fejlődött a vajmi sovány hírlapkritika mellett az erdélyi „Pásztortűz” testvéries magatartása, amellyel a felvidékieknek és ügyüknek teret ad hasábjain, ami megmenti a felvidéki irodalmat a teljes kritikálatlanság vádjától.

Az időszaki sajtó próbálkozásai három irányba mutatnak s mindegyik irányban eredménytelenül. Még 1919-ben majdnem egyszerre három irányban próbálkozott. Az egyiket bátran nevezhetjük ó-konzervatív iránynak; a másik a Nyugat híveiből rekrutálódott, míg a harmadik a kettő irányát akarta egyesíteni. Ma már mind a három próbálkozás a múlté s épen ezért minden szubjektivitás kizárásával beszélhetünk róluk. Legelőször az utolsó indított folyóiratot Kassán, 1919. elején „Új Élet”

címen. Irógárdája heterogén elemekből tevődött össze, a közönség közönyös volt, az irodalom eseményei eltörpültek az izgalmas idők szenzációi mellett: négy havi fennállás után megszűnt. Pedig őszintén és komolyan nem akart semmi frakcionális szerepet betölteni, amivel utóbb és közben a kifejejtett irigyek megrágalmazták.

Közvetlenül utána a csontosan konzervatív és talán a túlzás határáig lokális jellegű „Tavaszi” indult meg Pozsonyban 1919. áprilisában. Tetszetős, üdítő hatású külső, tisztá szedés, néha Somos István kedves rajzai, de helyiérdekű írók, akikhez csak később csatlakoznak a távolabbiak s akkor sem jutnak szóhoz, mert a lapok túlnyomórészt érdemes irodalmi aggok íráskái töltik meg, akik úgy hatnak az emberre, mint a háború előtt megrokkant tüzerkáplár a maga hősiesség magatartásával, csodás élményeivel, melyeket a háborútjáró fiataloknak próbál előadni. A „Tavaszi” már születésekor koravén volt. A szerkesztőkben is túltengett a kötelességtudás: maguk akarták a lapot teleírni. Mivel pedig a pozsonyi határon nem igen láttak túl, lassan a pozsonyiak is megunták a helyiérdekű szenzációkat. Volt a lapnak egy nagy hibája: majdnem teljesen mellőzte a kritikát, nemcsak saját munkatársaival szemben, hanem az irodalmi élet jelenségeivel szemben is. A két évfolyam alatti kétszeri szerkesztőváltás következményeképpen (mindenki a saját embereivel jött) hatalmas irógárda állott rendelkezésére, de az anyag megválogatásában, ahogy a szalonirodalmárok manapság finoman és minden sértő szándék nélkül mondják, a „folyóirat túlonúl hangsúlyozta a ballesztikát.”

Ugyanazon iskola hívei még két szépirodalmi folyóiratot indítanak meg. Galántán a „Mátyusföldi Lapok“-at, Komáromban a „Vagyunk” címűt. Az előbbi 1919. október hó közepétől, 1921. évi május hó közepéig tartotta magát. Jó irógárdája volt, de anyagi okokból kénytelen volt „működését ideiglenesen beszüntetni.” A komáromi lap 1920-ban indult meg és csak nagyon rövid ideig élt.

A „Tavaszi”-szal kissé hosszasan foglalkoztunk, mert véleményünk szerint ez lett volna hivatott a Felvidék vezető szépirodalmi orgánusává kifejlődni. Olyanná például, mint amilyen ma az erdélyi „Pásztorúti”. Mert a harmadik iskola próbálkozása legkevésbé egészséges alapokra épített, bár voltak a többiekkel szemben kiváló érdemei. Igen helyesen fordított sok hasábot idegen költők (így a tótok is!) ismertetésére, de elhanyagolta a Felvidék, a nép, a városok szeretetét és így szinte kirugta a talajt maga alól, amelyben meggyökerezhetett volna.

(Folytatjuk.)

